

Valistuksen jäljillä

Yksi aikakausi lipui päätökseensä, kun Tampereen yliopiston pitkäaikainen yhteiskuntafilosofian lehtori Lauri Mehtonen jäi syyskuun lopussa eläkkeelle. Filosofian historiaa, kulttuuri- ja tieteenfilosofiaa sekä etiikkaa vuosikymmeniä tutkinut ja opettanut Mehtonen muisti oppilaitaan sekä kollegojaan jäähyväisluentosarjalla, jonka aiheeksi kristallisoitui valistus. *niin & näin* seurasi luentoja kahden oppipojan silmin.

Ikkunalaudat ja ovenpielet notkuvat valppaista kuulijoista. Täpötäysi luentosali seuraa hyväntuulisena, kun tuttu hahmo maalaa laajoja kaaria viekkaalla tarkkuudella. Akateemisessa vartissa siirrytään vaivattomasti valistuksen aikaan, katsastetaan *Berliner Monatschrift* ja muistellaan Potsdamin tiedeakatemiaa. Kädenkäänteessä tehdään sinunkaupat Moses Mendelssohnin, Thomas Jeffersonin, von Humboldtin ja kreivi Mirabeaun kanssa.

Mehtosen jäähyväisluentosarja kulkee hänelle ominaisella tenholla. Lämminhenkinen itseironia ja toistuvat anekdootit vievät joutuisasti eteenpäin, mutta aiheessa edetään kaikessa rauhassa. Asioiden kunnioitus ilmenee käsittelyn verkkaisuutena: käsitteitä avataan, perusteita etsitään, historiallisia kytköksiä jäljitetään. Mehtoselle ajattelun sidonnaisuus ei ole hypoteesi vaan filosofiaa määrittävä tosiasia.

Tällä kertaa luennoidaan Kantista, valistuksesta ja julkisuudesta. Aihevalinta tuskin yllättää ketään, mutta silti tai juuri siksi vaikuttaa, että Mehtonen on nyt omimmillaan. Mielessäni kaikuvat lukuisat Kantin estetiikan luennot; Hume, Rousseau ja *Valistuksen dialektiikka*; liike yksityisestä yleiseen; vapauden ja välttämättömyyden valtakunta; *Wille* ja *Willkür*; järjen viekkaus, edistyksen myytti; seurallisuus ja *sensus communis*. Luennoissa tiivistyy ja keräytyy kaikki se, mistä Mehtonen on vuosia puhunut.

Kuten ennenkin Kantin valistuksen ihanne näkyy opetuksessa. Mehtoselle *Aufklärung* ei ole staattinen tila vaan toimintaa – yhtä lailla valistamista kuin valistumista. Harva luennoitsija todella luottaa

sapere auden voimaan, mutta Mehtonen jos joku pyrkii siihen. Tärkeää ei ole sisältöjen hallinta vaan muoto, jossa sisältö omaksutaan ja siirretään. Toisen puolesta ei voi valistua.

Yhteiskunnasta ei vieraannuta tälläkään luontosarjalla. Erityisesti yksityisen ja julkisen järjen dikotomia toimii suuntaviittana paitsi 1700-luvun lopun Königsbergissä myös nykypäivän Suomessa. Siinä missä virkamiesrationaalisuus ja leipäpappius jäävät välineellisen yksityisen järjen piiriin, päämäärien punnitseminen vaatii avointa julkista järjennäyttöä. Poliitikoista ei sentään pukahdeta, mutta sivistysyliopiston puolustaja sivaltaa yliopistouudistusta, joka tuo mukanaan ”suljetun julkisuuden”. Äänenpaino vakaavoituu hetkeksi. Millainen yliopisto on ontologiselta statukseltaan? Mitä on oppiminen? Mitä on ihminen? Lehtori myöntää auliisti, että hallinnon ja muun operatiivisen puolen näkökulmasta nämä kysymykset ovat viisastelua.

Ihmisen itseymmärryksen ongelmat läpäisevät Mehtosen filosofian, ja erityisesti ihmiskuntaa määrittävät historialliset käännteet ovat hänen ajattelunsa ytimessä. Niinpä tuntuukin osuvalta, että luontosarja päättyy ihmiskunnan moraalisen edistymisen ja Ranskan vallankumouksen teemoihin. Kantia seuraten Mehtonen näkee Ranskan vallankumouksen tapahtumana, joka pitää tulkita merkkinä ihmiskunnan moraalisen edistyksestä, vaikka tiedollinen analyysi tilanteesta jää aina puolittiehen. Näin on mahdollista päästä osalliseksi ihmiskunnan toivosta, vaikkei ihminen äärellisenä ja aistisena oliona ikinä voi saavuttaa Jumalan näkökulmaa.

Kopernikaanista tai ei, tällaiset

tulkinnat pistävät alulle ajattelun vallankumouksia. Kun luontosali hiljenee Mehtosen jäljiltä, tiedän oppineeni jotain. Rohkeasta ajattelusta syntyy voimallista filosofiaa.

Jaakko Belt

Tavallaan tämän kaiken on nähnyt ja kuullut monta kertaa. Silti Lapon olemuksessa on erityistä intoa ja lennokkuutta, kun hän vielä kerran tuo kuulijansa valistuksen moniäänisyyden äärelle. Vireys on kokemuksen tuomaa. Onhan valistuksen myyttien purkutyo se johtoaihe, jota hänen kaitsemansa tamperelainen filosofian historian tutkimus on vuosikaudet tonkinut. En osaa sanoa, mihin kohtaan tämän tradition arkeologiaa sijoitun, mutta tunnen itseni kovin vanhaksi – vaikka kuulunekin vielä ”pojuna” laajaan kategoriaan. Yllätyksekseni ja ilokseni huomaan nimittäin, että vaikka yleisössä näkyikin paljon vanhoja kasvoja, nuoret opiskelijat ovat ehdoton enemistö.

Muistot Laposta opettajana keskittyvät kolmeen mielikuvaan. Lehtorin työhuoneelta opinnäytetöihin neuvoja hakenut kisälli kahlasi läpi kirjavinkkien listaa – kirjoista aina liian harva tuli luettua. Klassisissa työseminaaareissa kerääntyttiin valistuksen klassikkotekstien ruumiinavaukseen, jossa teksti sekä paloitetiin kuoliaaksi että elävöitettiin historiallista taustaansa vasten. Tuloksena oli joka tapauksessa niin vahva tuntuma teksteihin, ettei se hevillä häviä. Lopulta Kantluennoilla valistuksen probleemia puntaroitiin hypellen aina Freudiin ja Benjaminiin saakka niin ahkeraan, että luennon aikana ei usein ehditty

edes aineiston ensimmäisen virkkeen loppuun. Niin käy nytkin. Ensimmäisellä kerralla otsikon ”Vastaus kysymykseen: Mitä on valistus?” tarkastelu jää viimeistä sanaa vaille.

Rauhallisen alun jälkeen mestari lisää vauhtia, sillä tämä on kuitenkin viimeinen taisto, ainakin toistaiseksi (ainahan niitä uusia löytyy). Luentosalia vaihdetaan yhteen Päätalon suurimmista, ja syytä, sillä väkeä on sarjan jatkuessa kahdeksatta kymmentä. Liitutaululla toistuvat monet tutut teemat, ja eri ikäisten kollegoiden rivistä kuuluu iloisen tunnistamisen hymähdyksiä, kun vanha viisi osuu korvaan. Taulun orgaaniseen miellekarttaan piirtyy kuitenkin ehkä aiempaa terävämmiin se ydinviesti, josta niin työläästi yritti monet vuodet päästä perille: kaikki lähtee lopulta ihmisydestä ja sen ymmärtämisestä

historiallisesti rakentuneena – niin yksilön, yhteiskunnan, sivilisaation kuin sen rakentaman maailmankin mielessä. Kaikki myös palaa siihen. Kritiikki atomistista yksilökäsitystä ja naiivia vapaan tahdon tematiikkaa kohtaan tukeutuu itsen väistämättömään sidoksisuuteen. Valistuksen kysymys ”Mitä on ihminen?” kaiku alati taustalla. Siihen vastaaminen edeltää myös yritystä vastata kysymykseen ”Mitä tulisi tehdä?”.

Näillä turuilla moraaliset ja poliittiset kysymykset eivät ole koskaan tulleet eteen helposti pureskeltavassa muodossa. Oppilas ja opettaja eivät koskaan pääse unohtamaan, että he elävät porvarillisessa yhteiskunnassa (no toki rakkaalla lapsella on ollut monia nimiä, mutta tämä tarttui parhaiten). He ovat sisäistäneet sitä toiseen luontoonsa, mikä tarkoittaa

myös, että moralistin foorumille ei katsella suopeasti. Lapo ei koskaan anna kuulijan unohtaa modernin yhteiskunnan mitä monituisimpia työnjakoa ja niiden monimielistä luonnetta. Kapinoiminen on helppoa, kapina ei. Yhteiskunnallinen ihminen on aina oman valtansa ja vastuunsa sekä maailman esittämien vaateiden – joista tulee myös omia vaateitamme – välisessä jännitteessä.

Toiset vaateet kutsuvat minua oikean Turun turuille, ja viimeinen luentosarja jää kesken, vaikka maantieteellinen ja henkinen suunta lounaaseen onkin oppi-isän mielestä varmasti oikea. En edes muista, koska viimeksi istuin näin innoissani luennoilla. Eikä lähteminen ennen ollut näin vaikeaa.

Ville Lähde

niin & näin palkittiin, Ahoselle tunnustus artikkelista

niin & näin on palkittu Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämällä kulttuurilehtien laatupalkinnolla. Kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallin luovutti tunnustuksen Smolnassa järjestetyssä seremoniassa 19. lokakuuta.

Palkintoperusteissa todetaan: ”Vuonna 1994 perustettu filosofinen aikakauslehti *niin & näin* on erinomainen esimerkki siitä, miten vaikeistakin aiheista, eli filosofiasta, voi kirjoittaa sekä syvällisesti että kansantajuisesti – ja tyyllillä. Kauniisti taitettu lehti joka numerossa vierailevine taiteilijoineen edustaa kulttuurilehtikenttämme parhaimmistoa, yhdistäen modernin julkaisuestetiikan ja ikivanhat filosofiset pohdinnat.”

”Aiheet kattavat kaiken mahdollisen Nietzschestä nyrkkeilyyn ja kirjoittajakunta koko skaalan nuorista harrastajista harmaantuneisiin

akateemikkoihin. *niin & näin* -lehti on suhteellisen lyhyen historiansa aikana vakiinnuttanut asemansa ei ainoastaan filosofian vaan laajemman kulttuurikeskustelun keskeisenä foorumina Suomessa.”

Vaikka laatupalkinto myönnettiin ensisijaisesti *niin & näin* -lehdelle, ministeri nosti esiin puheessaan myös Eurooppalaisen filosofian seuran kirjatutannon, *Filosofia.fi*-portaalin sekä muun moninaisen toiminnan.

Palkintoja myönnettiin yhteensä neljä. Muut tunnustukset saivat *Horisont*, *Kuti* sekä *Tulva*. 10 000 euron suuruiset laatupalkinnot jaettiin nyt

toista kertaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää laatupalkinnon kuultuaan kulttuurilehtilautakuntaa.

Laatupalkinto ei jäänyt syksyn ainoaksi. Edellisnumerossa (3/10) julkaistu Marke Ahosen artikkeli ”Antiikin fysiognomia” palkittiin joulukuun alussa Koneen säätiön Vuoden kynä -palkinnolla. Uusi palkinto myönnetään vuoden parhaalle tieteellisille artikkeleille. Tänä vuonna 25 000 euron tunnustus jaettiin neljän kirjoittajan kesken. *niin & näin* onnittelee Ahosta ja kiittää erinomaisesta yhteistyöstä!